

ילדים תמימים על אי בודד

הספר "בעל זבוב" (1) מאת ויליאם גולדינג הוא אחד הספרים המחרידים ביותר שקראתי מעודי. כל מי שחפץ להשתקע בהרהורים מרים על טיבו ועתידו של המין האנושי, יכול לעלעל בדפי "בעל זבוב". כידוע, הספרות כיום בדרך כלל אינה שופעת אופטימיות ועליונות. קשה למצוא בספרות המודרנית (זו בעלת היומרות האמנותיות, ולא קלי-מכר לשעות-בילוי) ספרים החדורים אמונה ותקווה, ספרים המסתיימים ב"הפי-אנד", בקיצור, ספרים שהקורא הממוצע באמת נהנה מקריאתם. אלא שגם באכזבה, בייאוש, בשיממון — יש דרגות. לאחר קריאה בספרים רבים אנו מסגלים לעצמנו גישה אפאטית, פחות או יותר, לחסרונותיו ופגמיו הרבים של העולם הזה. ואם יש בכל זאת ספרים החדורים מעבר לשריון הלא-איכפתיות, הרי שאלה חייבים להיות בעלי תכונות נדירות באמת.

ויליאם גולדינג מספר בספרו על קבוצת נערים, שהגדולים ביניהם הם כבני שתים-עשרה, והקטנים ביותר כבני שש, אשר נקלעו לאי בודד עקב תאונת מטוס. המבוגרים מצאו את מותם. הילדים מנותקים מן העולם התרבותי. תנאי האי נוחים. האקלים חם. יש פירות בשפע. אין חיות רעות. הנוף הוא מקסים, ויש חוף ים נוח לרחצה, עם בריכה טבעית. גן-עדן עלי אדמות. ממילא עולים בדעתנו ספרים שקראנו על ימאים או טייסים שמשברי הים או תהפוכות הרוח מביאום על כורחם לאי בודד; ואנו מגיעים למסקנה, שקבוצת הילדים הבריטיים בספר "בעל זבוב" זכו לתנאים האובייקטיביים הטובים ביותר. לרובינסון קרוזו המפורסם המר גורלו יותר. את האי שלנו לא פוקדים פראים זוללי-בשר-אדם. ואכן, סיפור הילדים והחברה שהם יוצרים, מתחיל בנימה של תקווה ועליונות. אלא שלאט לאט מתברר, שבמקום שאין סכנות — בוראים אותן; שהפחד אינו זקוק לעילה של ממש, כדי להיווצר; ושהרשע הנורא ביותר שוכן בלב האדם פנימה, ולא מחוצה לו. הידרדרותה של חברת הילדים מחברה שעדיין שולטים בה כללי בית-הספר שבעולם התרבות, עד לחברת פראים פרימיטיבית, אכזרית, מלאת אמונות טפלות ו אלימות — היא היא נושא הספר. העובדה, שהמחבר עצמו הוא איש חינוך, המכיר ילדים היטב משנות ניסיון ועבודה, — נותנת משנה תוקף לדבריו. "בעל זבוב" הוא ספר מפחיד

ילדים תמימים על אי בודד

ומהלך אימים, משום שהוא כתוב בצורה משכנעת ביותר, ומעובד עד לפרטי פרטים. הספר עובר במיבחן הן כיצירה אמנות והן כיצירה בעלת אידיאה מוסרית; ואלו הן שתי תכונות, שלא תמיד דרות בשלום בכפיפה אחת. עלילת "בעל זבוב" משכנעת את הקורא, משום שיש כאן תיאור הדרגתי של התפתחות גורלית, מוכרחת. לוא היינו נתקלים, ללא הכנה נפשית, בחברת פראים קטנים, צמאי דם ונתונים למשטר עריץ של גער קטן כמותם — היינו אולי מפקפקים, מסרבים להאמין. ההתפתחות ההדרגתית לקראת העריצות, הרשע, האימה והזעם — היא הנותנת לספר את כוחו המיוחד. הפשעים הגדולים צומחים באופן אורגני מן הפגמים הקטנים, הנראים לעין מייד בתחילה. תאוות האכילה, היצר לאכילת בשר, לטרף — הם מן הגורמים הראשונים לפילה המוסרית. אכילת הפירות אינה מספקת את הילדים. יש באי חזירים, שבמשך הזמן לומדים לצוד אותם ולהכין את בשרם לאכילה. הציד הופך בהדרגה לפולחן, לבסוף — לרצח פולחני. מסוכנת מן התאוה היא האימה. הפחד בפני סכנות בלתי־קיימות, סופו שהוא מקריב קורבנות אדם למפלצות שבהזייה. תאוות השלטון, תאוות האכילה, הפחד והאימה מקננים יחד בליבו של ג'ק, העתיד להפוך במרוצת הימים לעריץ הגדול של האי. נקודה אחרת, מודגשת, היא חשיבותם של המדים. קבוצת נערי המקלה, המופיעה תחילה בתלבושת אחידה, תחת הנהגתו של ג'ק — יש בה כוח מלוכד, שאינו ניתן להסבר באופן הגיוני. לימים, מתבלים המדים האחידים; במקומם בא משהו אפקטיבי עוד הרבה יותר — ציור פרימיטיבי על הפנים, בדגם אינדאני, המפיח ביטחון בילדים הצבועים, ומסתיר את מחשבותיהם והרגשותיהם כמו מסכה.

ניתן למשוך הקבלה בין וויליאם גולדינג לבין סופר אנגלי אחר, הוא ג'ורג' אורוול. בספרו "חוות החיות"² מתאר אורוול את היווצרותה של חברת אימים עריצה. משטר העריצות הוא שפל פי כמה, באשר הוא מסתתר מאחורי חומה בצורה של מילים רמות, סיסמאות נעלות. הרעש, העוול והדיכוי לובשים מסכות של אידיאלים נאצלים, כביכול. ואנו עוקבים בנשימה עצורה ובפחד הולך וגובר אחר היווצרותה והשתרשותה של חברה חדשה זו, חברה נוראה הרבה יותר מאשר החברה הישנה, כנגדה פרץ בשעתו המרד הגדול. אמנם, אין להגזים בהקבלה שבין שני הספרים הללו. חברת הפראים ב"בעל זבוב" שונה מאוד בפרטיה ממשטר הדיכוי שב"חווה החיות" השואב את כוחו ואכזריותו דווקא מתוך מיגבלותיו האישיות. הנוהגים הפרימיטיביים, פולחן הדמים המתפתח, פטישיוס היונק ממקור אירציוואנלי, המדים והסמלים — כל אלה אופייניים לפאשיזם. כך

יוצר גולדינג בלב הקורא אימה כפולה. הוא מסתמך על דברים שהיו, ושיכולים, אם כן, לחזור, בשינוי צורה כלשהו. יחד עם זאת, יש כאן חזיון בלהות לקראת העתיד; שכן מלחמה אטומית בקנה מידה גדול עלולה להרוס את מרבית מרכזי התרבות והשלטון האזרחי המסודר, ושרידי האנושות עלולים למצוא עצמם במצב זהה למצבם של הילדים המנותקים באי.

סיומו של הספר מעמיד את הדברים בפרספקטיבה חדשה. סוף-סוף מגיעה האניה המיוחלת לאסוף את הילדים. הקצין היורד לחוף נתקל בראלף, המנהיג הראשון, המודח, הנמלט על גפשו מחבורת הפראים. כל מה שהקצין רואה הוא זאטוט, ש"זקוק היה לאמבט, לתספורת, לקינוח החוטם ולמשחת פצעים בשפע". איוו אמונה תמימה בכוחה של משחה לרפא פצעים שבנפש! ואילו ג'ק האיום, האחראי לעינויים ולרצח, אינו אלא "נער קטן, ששרידיה של כיפה יוצאת דופן חבושים לשערו האדום ושרידי משקפיים תלויים בחגורתו." שרידי המשקפיים אינם משקפיו של ג'ק עצמו. הם היו שייכים לנער האינטליגנטי ובעל האופי היציב ביותר שבין כולם, שנתכנה בכינוי "חורזיר". במשקפיים השתמשו הנערים כדי להדליק מדורות. ואילו חורזיר שילם בחייו על היותו בעל הבנה ועל הרכיבו משקפיים. רוג'ר, התליין של ג'ק (אולי המועמד לרשת את מקומו), הוא שרצח את חורזיר.

כאן מסתיים הספר. קריאה מאלפת, אך בשום אופן לא מברדרת.

ינואר, 1966

הערות

1. William Golding : Lord of the Flies, 1954.
תורגם לעברית בהוצאת ספריה לעם, 1966.
2. George Orwell : Animal Farm, 1945.